

BERICHTGEVING IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN OVER DE GEBOORTE VAN KEIZER KAREL

In een vorige bijdrage berichtten we hoe te Veurne (stad en kasselrij) en in een viertal andere Vlaamse steden de geboorte van keizer Karel bekend raakte en met welke feestelijkheden dit gepaard ging (1). In deze bijdrage hebben we dit uitgebreid tot de ganse Zuidelijke Nederlanden (in het tegenwoordige België).

Ten behoeve van commentaar op de dateringen geven we hieronder nog eens het schema van de dagen van de laatste week van februari van het schrikkeljaar 1500 (n.s.), enerzijds zoals ze genummerd werden in de toen van kracht zijnde oude februari stijl (d.i. de schrikkel-dag ingelast tussen de 23ste en 24ste) en de huidige manier (de schrikkel-dag op een 29ste geplaatst):

volgens de middeleeuwse (oude) februari stijl						
zon	maa	din	woe	don	vry	zat
23	"24"	24	25	26	27	28
volgens onze huidige (nieuwe) februari stijl (nfs)						
23	24nfs	25nfs	26nfs	27nfs	28nfs	29nfs

We raadpleegden in het Rijksarchief te Brussel in het Fonds Rekenkamers (RK) een groot aantal andere rekeningen van steden, kasselrijen of andere jurisdicties. Deze rekeningen lopen meestal over één jaar, maar er zijn ook plaatsen waar rond 1500 maar eens om de twee jaar een rekening werd opgemaakt (bv. Kortrijk).

Tussen al deze verschillende jurisdicties (steden, kasselrijen, ambachten, heerlijkheden) is er geen eenvormigheid wat betreft begin- en einddata van de rekeningen en vaak ook eindigt een rekening niet precies één (of twee) jaar na haar aanvangsdatum. De 19de-eeuwse inventaris van de Rekenkamers vermeldt niet voor elke rekening de precieze aanvangs- en einddatum maar geeft alleen de uiterste data voor een blok chronologisch aaneensluitende rekeningen, zodat na een eerste benaderende interpollatie vaak meerdere inventarisnummers moesten opgevraagd worden om de goede eruit te pikken, nl. die rekening die ook de laatste week van februari 1500 omvat. De stads-, kasselrij-, ambacht- en heerlijkhedenrekeningen uit

(1) P. DONCHE, 'Berichtgeving te Veurne van de geboorte van keizer Karel', in: *Biekorf*, CVII (2007), pp. 363-371.

de Zuidelijke Nederlanden zijn ook zeer ongelijkmatig bewaard. Qua volledigheid steekt het graafschap Vlaanderen met kop en schouders boven de andere graafschappen en hertogdommen uit, maar dit betekent nog lang niet dat alle rekeningen voor het jaar 1500 bewaard zijn.

JURISDICTIES BUITEN HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN

Voor de **hertogdommen Limburg** (slechts 1 bewaarde entiteit, nl. Eupen) en **Luxemburg** (16 bewaarde entiteiten, nl. Aarlen, Bastogne, Bitbourg, Chiny, Diekirch, Echternach, Grevenmacher, Houffalize, Luxemburg, Marche, Neuerbourg, Neufchâteau, Remich, Saint-Vith, Vianden, Virton) en het **graafschap Namen** (5 entiteiten: Bouvignes, Charleroi, Fleurus, Namen, Walcourt) viel er voor het jaar 1500 helemaal niets te rapen.

Niet veel beter is het gesteld met het **graafschap Henegouwen** (14 entiteiten: Ath, Beaumont, Binche, Braine-le-comte, Chièvres, Chimay, Edingen, Hal, Lessen, Leuze, Mons, Le Roeulx, Saint-Ghislain, Soignies) of zelfs voor het **hertogdom Brabant** (14 entiteiten: Antwerpen, Aarschot, 's Hertogenbosch, Brussel, Diest, Herentals, Jodoigne, Lier, Leuven, Scherpenheuvel, Nijvel, Tienen, Turnhout en Vilvoorde): telkens slechts één stad, resp. Lessen en Brussel. Voor de **heerlijkheid van Doornik** en het **Doornikse** is de rekening voor 1500 niet bewaard maar wel voor de **heerlijkheid Mechelen**.

Voor de stad **Lessen** (2) lezen we in een post gedateerd *Le XXIIIIe jour de fevrier an mil IIIJC IIIJXX et dixneuf ... le duc Charles fut ne en la ville de Gand ..*, dat er gefeest en gedanst werd, vuren ontstoken werden en witte broodjes uitgedeeld werden aan de jonge kinderen 'opdat ze zich die dag zouden herinneren'. Alleen de totaalsom van alle uitgaven voor het volksvermaak en het vermaak van de magistraat en schepenen werd vermeld: 19 pond 17 schellingen, waarin ook begrepen was dat wat gegeven werd *au messaig(ier) qui aporta ces bonnes nouvelles*.

Voor de stad **Brussel** (3) vinden we een rubriek *Vuytgeven aen vier(e)n ende ander chiraten gedaen als h(er)toghe Carle te Ghent ghebo(re)n was des donerdaeghs XXVIJ febr(uary)*. Er werd dus op

(2) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 39578 (rekening van Sint Maarten (11 november) 1499 tot dezelfde datum in 1500), fo 17.

(3) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 30945 (rekening van Sint Jan Baptist (24 juni) 1499 tot dezelfde datum in 1500), fo 48v-49v.

donderdag gevierd, drie dagen na de officiële geboortedag. Merk wel op dat die donderdag gedateerd werd als een 27ste februari en niet 26. In Brussel was dus blijkbaar de schrikkeldag géén nummerloze dag en telde februari dus (op zeer moderne wijze) 29 dagen. Brussel werd op de hoogte gesteld door een kamerknecht van de moeder: *Eerst Fernando de Hellis camerknecht van onser genad(ich) vrouwen vander eerster tydingen gebracht aende stadt dat onse genad(ich) vrouwe onse hertoginne van een(en) schoon(en) sone gelegen was gegeven te drincgelde 30 R.g. v(alent) 7 Lb 10 s p.* Welke feesten er precies ingericht werden is niet in detail beschreven, maar er volgt wel een haast eindeloze reeks van ambachten, stadswijken, gilden en kloosters die alle voor hun feestelijkheden vergoed werden in natura, naast individuele personen en kosteren van kerken.

Voor de heerlijkheid **Mechelen** (4) vonden we enkel in een rubriek "allerhande" (*Van Menegerande dinghen*), een vergoeding voor de klokkenluider: *Item betaelt den coste(r) van onser Lieve Vrouwen overe de dele van dat hij geluyt heeft ter blijder tijdingen doen hertoghe Kaerle geboren was: iij S.* In die rubriek ontbreekt elke datering.

HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN

Hier is de oogst veel rijker.

Huidige provincie West-Vlaanderen (en delen van Zeeland die hoorden bij het Brugse Vrije)

Steden

Voor de steden **Ieper, Nieuwpoort, Oudenburg** en **Veurne** verwijzen we naar onze vorige bijdrage (5).

Voor de steden **Aardenburg, Blankenberge** (6), **Damme, Gistel, Hugevliet, Lo, Mardijk, Menen, Middelburg, Poperinge, Roeselare, Torhout, Waasten** en **Wervik** ontbreken de rekeningen die de laatste week van februari 1500 omvatten.

---

(4) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 41280 (rekening van Allerheiligen (11 november) 1499 tot 30 oktober 1500), fo 191v. In deze nochtans kanjer van een rekening (formaat A3, 200 folio's) zijn echter de eerste 155 folio's zo goed al uitsluitend gewijd aan uitbetalingen van lijftochten en erfelijke renten (waarbij de benificanten telkens met naam vermeld worden).

(5) Zie noot 1.

(6) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 32117 is de jaarrekening van 1484, de volgende jaren ontbreken, nr. 32218 is een rekening die begint op 29 februari 1500ns, dus net iets te laat. We hebben die niettemin toch nagekeken maar zonder iets te vinden.

In de wel bewaarde stadsrekeningen van 1500 voor **Lombardzijde** en **Harelbeke** (7) viel helemaal niets te rapen: geen berichtgeving, geen viering. Maar deze kleine plaatsjes met jaarrekeningen van resp. amper 11 en 12 folio's op klein formaat, werden allicht verondersteld hun nieuws bij de grotere steden in de buurt te betrekken. Dit is ook het geval met **Biervliet, Hoeke, Monnikenrede** en **Muiden** (8) (die al even kleine rekeningetjes hebben (max. 13 folio's), in Hoeke werden er dat jaar nauwelijks vijf inkomende bodes betaald).

Te **Brugge** (9) is onder een rubriek *Huutgheven van ghemeene zaken* in detail te lezen wat voor uitgaven er werden gedaan en waarvoor. Op welke dag precies de tijding gebracht werd, wordt echter niet echt vermeld (maar zie toch verder onder het Brugse Vrije): *sdaechs naer dat de tijdinghe ghebrocht was vander gheboorte van onsen jonghen prince thuent dies hie naer verclaerst word*. Daarin lezen we wat er zoal uitgegeven werd: Michiel de Conync werd vergoed voor het schilderen van zes grote (wapen)schilden met de wapens van *onsen harden gheducten heere ende vrouwe* (de ouders van de boreling) die aan het schepenhuis en de oude halle op de markt werden *gheslegghen* (vastgespijkerd?). Andere werden betaald voor de levering van 1.236 en 725 bundels hout, 5 blokken, 700 rijzen van *welcken houten tvier ghemaect was upde voors(eide) maerct*. Ook de *viermakers* die al dat hout mochten opstoken werden vergoed. Voor nog meer licht werden ook toortsen gebruikt waarvoor een *waslichtmakere* werd vergoed (kaarsenmakers leverden dus ook toortsen). Ook een *garnisoen* werd vergoed, wellicht ingeschakeld om al dat feestgewoel ietwat ordentelijk te laten verlopen. De brenger van het heuglijke nieuws werd bedacht met wijn ter waarde van 36 schellingen groten: *Item Symoen de Raed voor zinen wijn van dat hij deerste tijdinghe brochte vander gheboorte vanden jonghen prince xxxvj s gro(te)n*. En uiteraard werd voor baljuw, burgemeesters en schepenen en nog anderen een feestelijke maaltijd verzorgd in het tresoriershuis.

---

(7) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 35900 (2 feb 1500ns - 8 maart 1501ns) en 35378 (8 jan 1500ns - 5 jan 1501ns).

(8) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 32312 (tweejaarsrekening: 1 mei 1499 - 30 april 1501); 35749 ([dag niet vermeld] maart 1499ns (*beghinende maert XCVIII*, in 1499 viel Pasen op 31 maart) - 25 april [1500] *naer paeschen*, de rechterbovenboek van kaft en alle folio's is weggeërodeerd, maar de rekening werd gehoord op 16 *wedemaent anno vijftienhondert* (16 juni 1500)); 36468 (1 mei 1499 - 1 mei 1500); 36624 (30 maart 1499ns - 14 juni 1500).

(9) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 32553 (microfilm 1673/34) (rekening *ingaende den anderen dach van septembre duust vierhondert neghen en tneghentich ende hendende den anderen dach vander zelve maent duust vijfhondert*, dus van 2 september 1499 tot dezelfde datum in 1500), fo 81v.

Te **Diksmuide** (10) vonden we alleen een ongedateerde post betreffende de uitgaven voor een feestmaal en volksfeesten: *Verteert bij der wet ende diversschen tijtlen van ghenoughter spelen(de) en(de) vierende ter blijscepe vander gheboorte van hertoghe Kaerle van Luxembuerch. X Lb IIIJ s p.*

In **Oostende** (11) is de berichtgeving ook ongedateerd: *is ghegheven eenen messagier die de blide tijdinghe brochte dat onzen jonghen prince ghebooren was.* In deze stad werden er pas rijkelijk laat volksfeesten gehouden (processie, gedichten, toneel), nl. op zondag 1 maart en daarvoor werden volgende kosten in rekening gebracht:

- *ghepresenteerd den eersten in maerte beede de collegen van beede den bereken in Oostende als wij processie g(ene)rale ghedregghen hadden ende godt van hemelrijck ghedanct vander blijder ghebornesse van onzen prince elc college ij kannen wijns te XVJ s p elk comt IIJ Lb IIIJ s*

- op dezelfde dag, aan twee personen die *snavons ter blijde ghebornesse van onzen prince ... schoonst viersden* (allicht : verzen declameerden)

- op dezelfde dag, aan drie personen vergoeding voor dat zij *zots en ghenoughelicx quamen voor taneel vander stede* (toneelspelers)

- op dezelfde dag, aan drie personen *ter cause dat zij zots ende ghenoughelicx esbatementen* (idem)

En niet te vergeten was er uiteraard ook het feestmaal 's avonds voor het stadsbestuur: *Vertheert ten huuze van Percheval van Moerkerke den eersten in maerte bijden heere ende der wet ... (?) houdende viers en(de) alle ghenouchte doende ter blijscepe vander ghebornesse van onsen gheduchten heere hertoghe Karle IIIJ Lb V s.*

Te **Kortrijk** (12) luidt het, eveneens ongedateerd: *eenen messagier die de nieu mare brochte an die vander wet dan mijn ghenaedich*

(10) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 34109 (1 mei 1499 – 1 mei 1500) fo 29v (rubriek *costen verteert bij de wet*). Het vorige item in die rubriek betreft 28 lauwe, het volgende 27 *sporcle* (dinghedag). Niets te vinden in de rubrieken van betaling van diverse bodes, messagiers, presentwijnen, giften of diverse kosten.

(11) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 37323 (22 januari 1500ns – 31 januari 1501ns) fo 11 (rubriek *anderen giften ende costen van messagiers*) en fo 5 (rubriek *andre costen van presentwijnen*), fo 23 (rubriek *andere uutgheven van theeringhen ghedaen bijden heere ende wet*).

(12) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 33244 (rekening van *dertien-daghe* (6 januari) 1500ns – 6 januari 1501ns) fo 29v (rubriek *boden en messagiers die dit jaer nieu maere ende brieven ghebrocht hebben an der wet*) en fo 25 (rubriek *teercosten gheordoneert bij mijnen heeren de commissarissen te stellen in een capitle tgehuint dat hier volchet*), fo 32v voor de klokluiders.

vrouw ende prinsesse gheleghen was van eenen zone VJ s p. De magistraat stapte op in een processie (en hield een feestmaal) op de 24ste: verteert bij heere vander wet up den XXIIIJen dach van sporcle als zij noch gheweist hadden metten processie generale alhier binnen deser stede dor ghedaen ter eere ende blijscepe van dat mijnen ghenadighen vrouwe gheleghen was IIJ Lb. (met die 24ste wordt allicht bedoeld 25nfs). En er werden klokken geluid (en zo ook n.a.v. het bezoek van de moeder en haar boreling later op het jaar): de clocluiders van Ste Maertens betaelt bij laste vander wet van dat zij tot diverssche stonden vele arbeids ghedaen hebben int luden som van blijscepe als mijn ghenad(ich) vrouwe gheleghen was als ooc ten blijde incommende van mer vrouwe de prinsesse van Castillie der over hier in hooffschede xxxvj s.

Te Tielt (13) is er slechts één item dat naar de geboorte van Karel verwijst: *Item sdcendaechs den XXV-en in sporcle anno XCIX de heeren ende wet vergadert mids der blijder thydinghe vander gheborte van onsen jonghen prinche te Ghent gheboren ende te diere cause metter processye generael overghehaen verclaert IIIJ Lb p. De geboorte werd expliciet te Gent gesitueerd en een processie ging uit op de dag die men dinsdag de 25ste noemde. M.a.w. ook in Tielt (zoals in Brussel), was de schrikkelidag geen nummerloze dag en telde februari (op moderne wijze) 29 dagen.*

Kasselrijen en roeden

Voor de kasselrij **Veurne** verwijzen we naar onze vorige bijdrage.

Voor de kasselrij **Waasten** en de **roede van Menen** ontbreken de rekeningen die de laatste week van februari 1500 omvatten. In de erg beperkte rekening van **Roeselare-ambacht** (13 folio's) vonden we niets. Ook de rekening voor de kasselrij **Kortrijk** leverde niets op (14).

In de kasselrij **Brugge**, beter bekend als het *Brugse Vrije* (15) ontving men het blijde nieuws op 24 februari. In de rubriek betaling van

(13) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 38368 (tweejaarsrekening: 11 maart 1498ns – 30 maart 1500ns) fo 25v (rubriek *theeringhen ende costen ghedaen bij der wet*).

(14) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 42941 (tweejaarsrekening: 7 januari 1500ns - 7 januari 1502ns), de microfilm ervan (nr. 747) waarnaar we verwezen werden, is wel erg moeilijk leesbaar ...

(15) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 42613 (1 september 1499 – 31 augustus 1500), fo 40 (rubriek *betalinghe ghedaen van dachvaerden ende voyagen ghedane ende vergaderighen gehouden vanden voors. lande van den Vrijen*), fo 74v (rubriek *betalinghe ghedaen den vrenden boden ende messagieren*).

*Bodes staan klaar om een vorstelijke boodschap uit te dragen
 (hier: de Franse koning Lodewijk XII (1462-1515))
 (SINT-PETERSBURG, Nationale Bibliotheek, Fr. F.v. XIV, 8, circa 1510)*

vreemde boden en messagiers lezen we: *Simoen de Raet waghenaere van onser gheduchtegher vrouwe over deerste blijde mare bij hem ghebrocht dat onse voors. gheduchteghe vrouwe gheleghen was van eenen jonghen zuene betaelt ten selven daghe bi ordonnancie vander wet vier gulden philippussen val(ent) X Lb.* De boodschapper was dus dezelfde die ook het nieuws aan het bestuur van de stad Brugge bracht. Stad en kasselrij werden dus op éénzelfde dag op de hoogte gebracht door een zelfde boodschapper, Simon de Raet, een dienaar van de moeder, aartshertogin Johanna van Castilië en *waghenaere*, dit is: wagenmenner, koetsier.

Maar hij was hoogstwaarschijnlijk niet de enige nieuwsbrenger want in een andere rubriek (vergoedingen voor o.a. vergaderingen) kan men lezen: *Meester Jan Hanneton, burchmeester, Willem van Halewijn, Jacop van Meerkerke, meester Jan vande Walle ende Pieter van der Burch van dat zij sdicend(ach)s den XXIIIJen dach vander selver maend [sporcle] ontvinghen brieven van onsen ghed(uch)ten heere bij den welcken hij heml(ieden) adverteirde vander gheborde van onsen jonghen prince ende mids dien waren bezich omme tordonneerne de ghenochte die men savens doen zoude uter name vanden lande elcken van eenen daghe betaelt IX Lb.* Men ontving dus op dinsdag de 24ste (25nfs) brieven van de aartshertog zelf waarin zij door hem op de hoogte gesteld werden van de geboorte. Allicht was dit voor hen al 'oud' nieuws, want zij waren toen al bezig met de planning van wat het Brugse Vrije die avond zou doen om het heuglijke nieuws te vieren en daar waren ze een hele dag mee bezig, de vier werden er samen voor vergoed voor een bedrag van 9 pond (3 voor de burgemeester en voor de drie andere elk 2?). Waarschijnlijk had Simoen de Raed, de wagenmenner van Johanna van Castilië de vorige dag al, als eerste, de stad en de kasselrij op de hoogte gebracht. Ook de specificatie *deerste* in de formulering dat Simon *deerste blijde mare* bracht sluit hier bij aan.

In de kasselrij Ieper (16) bracht een bode het bericht van de geboorte op 24 februari: *Den XXIIIJ^{ten} dach van spoorckeke quamen tYp(re) de maren vander gheboorte van minen heere Charels hertoghe van Luxembourg eerste zone van onser ghenadeghen heere, den bode betaelt XVIIJ s. De volgende dag (Sanderdachs XXV-en) werd er gefeest en gevierd en er werd uitgegeven aan houten tootsen, kaarsen en schilderwerk (van wapenschilden?) voor 27 pond 16 schellin-*

---

(16) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 44316 (tweejaarsrekening: 9 feb 1500ns – 9 feb 1502ns) fo 10v (rubriek *Ander uitgheven ende betalinghen ghedaen er cause van de voyagien ende andere daghelycsche costen*) en fo 25.

gen en 8 denieren. De feesten werden opgeluisterd door muziek: *Trompers ende speillieden was ten selven daghe ende cause betaelt XXIIIJ s. Item die van Sente Ursels ghilde XXX s. Item die vanden gheselscepe vanden Achtervroet XX s ende den Rooziers XX s. alle speilters comt tsamen IIIJ Lb XIIIJ s.* En uiteraard mocht een feestmaal niet ontbreken, het duurde zelfs twee dagen: *Ten zelven daghe vertert biden bailliu wethouders ende officieren vander zale was vertert om twee daghen te wetene om de XXIIIJ ende XXV daghen tsamen XIIJ Lb XVJ s.*

Huidige provincie Oost-Vlaanderen (en delen van Zeeland die hoorden bij de Vier Ambachten of het Land van Waas)

Steden

Voor de steden **Dendermonde, Hulst, Kaprijke, Ronse, Rupelmonde, Saaftinge en Watervliet** ontbreken de rekeningen die de laatste week van februari 1500 omvatten.

Voor de stad **Oudenaarde** verwijzen we naar onze vorige bijdrage, voor de steden **Eeklo en Gent** naar wat daarover reeds in vele artikelen werd gepubliceerd.

In **Aalst** (17) is alles behoorlijk gedateerd en zelfs vrij expliciet: *Den XXIIIJ^e dach van sporcle brochte een bode van minen gheduchten heere t Aelst ande wet eene beslotene l(et)re ghetee kent met tselfs mijns gheduchts heren princelike hand betekende dat mine gheduchte vrouwe zine gheselnede gheleghen was te Ghend van eenen scoonen jonghen zone hem ghegheven eenen philippus guldene L s.*

Een bode van Filips de Schone (de gelukkige vader) bracht een besloten brief, door hem in hoogsteigen persoon ondertekend en met de affirmatie dat zijn eerste zoon geboren was te Gent. Allemaal zeer officieel dus.

Nog dezelfde dag ging het stadsbestuur met de notabelen in processie en schoven ze aan tafel om te feesten: *Den XXIIIJ^e van sporcle als t Aelst comen was de blijde tidinghe vander gheboorte van hertoghe Karelen van Tyrol nu jeghewoirdich ende de hee(ren), wet, raed en(de) notabele vanden rade ghegaen hadden processie g(ene)rale zo ghinghen zij tsamen eten en(de) stelden up de stede in helpen thu(r)en ghelaghe IIJ Lb*

(17 BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 31485 (2 feb 1500ns – 2 feb 1501ns) fo 86 (rubriek *costen van boden messagiers en dat daer an cleeft*) en fo 43v (rubriek *costen van p(rese)nten van wijnen, maeltijden, ghelaghen ende dat d(aer)an cleeft binnen deser jare*).

In Deinze (18) lezen we in de stadsrekening dat het nieuws van de geboorte hen bereikte op Sint Mathijs avond: *Item uppe sente Maethijs avant ano XCLX so quam te Deynsse de tijdynghe dat onsliedere princhesse en(de) ghenae[de]ghe vrouwe gheleghen was van eenen jonghen zuene ende prinche*. Het stadsbestuur deed meteen een mestach (vrije dag) gebieden. Men werd uitgenodigd om, om ter schoonst verzen te maken en plezier te maken *ende datte ter eeren van gode van hemelrijcke ende blijscepe vander gheborten van onssen jonghen prinche*. 's Avonds werd op het stadshuis een drinkgelag aangeboden voor al wie naam had in de stad: *up welcken tijt dat snavons vergaerden up scepenencaemere de prochypaepe ende de priesters ende de heere ende de wet ende veelle andere goede mannen vande steede aldaer was ghepresenteert den goeden gheselscepe in ghelaeghe vijf kannen wijns*. De religieuzen richtten de volgende dag een processie in en deden kerkdiensten: *Item sander daechs daer naer up sente Maethijs dat volghende den voorghebode so droughen de priesters van Deinsse ende Peteghem processie generael ende daeden solommelicke dienst te Deinsse inde kercke ter eeren van gode ende der selvere gheborde ghepresenteert twee kannen wijns van VJ q den stoop XXIIJ S p*

Sint Mathijsavond is de dag voorafgaand aan het feest van Sint Mathijs (vergelijk met Kerstavond). Sint Mathijs werd in een gewoon jaar op de 24ste februari gevierd (de 5de laatste dag van februari). In een schrikkeljaar bleef dit ook op de 5de laatste dag, in onze hedendaagse februari stijl : 25ste februari. De bode die het nieuws bracht kwam uiteraard overdag (het was tenslotte geen oorlogsberichtgeving). Als de Gentse stadsrekening keizer Karel geboren noemt om 4 uur in de morgen op Sint Mathijsavond, dat moet men toen wel de kleine donkere nachtelijke uurtjes (1 tot 6 uur) samen met de daaropvolgende uren in daglicht tot een zelfde dag rekenen (zoals nu gebruikelijk) of misschien zelfs nog ruimer: de hele periode van een zonsondergang tot zonsopgang samen met de daaropvolgende daglicht uren als éénzelfde dag beschouwen.

In Geraardsbergen (19) is het weer ongedateerd: ghegheven eene messagier van onser ghenadich heere die hier den boodscip brachte dan onse ghenadighe vrouwe gheleghen was van onsen jonghen prince hertoghe Karele omme de blijde niemare te bringhe XL s. Deze bode van de aartshertog, moest zich, ondanks de grotere afstand toch

(18) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 33966 (tweejaarsrekening van 11 maart 1498ns tot 29 maart 1500ns), fo 21.

(19) BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, RK 35315 (1 mei 1499 - 1 mei 1500) fo 65v (rubriek *betalinghe van messagiers en nieuudaghen binnen desen jare*) en fo 105 (rubriek *betalinghe van diversschen partijen*).

met iets minder tevreden stellen dan wat Aalst zijn officiële bode had toegestopt: 40 schellingen in plaats van 50.

Eveneens ongedateerd is de uitgave voor een vreugdevuur dat op de markt ontstoken werd: *Item vijftich faisseelen die vervarent ende ghedistribueert gheweest hebben int maken vander viere up de marcter solempnitheyt ende blijscepe als ons jonghe prince Karele van Oostrycke gheboren was.* Dit aantal 50 was ongeveer gelijk aan het aantal (58) waarmee een ander vreugdevuur werd gemaakt op de markt, later in het jaar bij een blijde inkomst van de aartshertog van Oostenrijk (Filips de Schone) en zijn zuster Margareta (20).

Kasselrijen, ambachten en landen

Voor de kasselrijen Aalst-Geraardsbergen en de Oudburg van Gent, de ambachten Axel, Bouchoute en Hulst en de landen van Dendermonde en Waas ontbreken de rekeningen die de laatste week van februari 1500 omvatten.

DE BETALING VAN DE NIEUWSBRENGERS

In onze vorige bijdrage stelden we ons de vraag welke criteria door steden en kasselrijen gehanteerd werden om nieuwsbrengrers te betalen (21). Met onze archiefronde doorheen de Zuidelijke Nederlanden beschikken we nu over in totaal 17 gekende betalingen voor éénzelfde berichtgeving (de aankondiging van de geboorte van het prinsenkint). Zij worden hieronder opgesomd en vergeleken.

Sommige nieuwsbrengrers werden letterlijk in klinkende munt betaald: één (of meerdere) gouden muntstuk(ken). Nu waren er tijdens de Bourgondische periode heel wat verschillende munten in omloop, hetzij door de Bourgondische hertogen uitgegeven of door hun voorgangers, de graven van Vlaanderen, hetzij door buitenlandse vorsten. Al deze munten hadden verschillende waarden, die bovendien doorheen de tijd ook nog eens erg schommelden door de inflatie. De periode 1477-1492 waren voor de Nederlanden zelfs één van de woeligste monetaire periodes, gekenmerkt door een hyperinflatie, opeenvolgende devaluaties en twee mislukte revaluaties. Pas in 1496 werd opnieuw een periode van monetaire stabiliteit bereikt (zoals na de munthervorming door Filips de Goede in 1433) (22).

(20) Zelfde rekening fo 105.

(21) Noot 16.

(22) K. LEMMENS, 'Rekenmunt en courant geld', in: *Vlaamse Stam*, XXVII (1991), pp. 339-367 en IDEM, 'Buitenlandse munten in onze Brabantse rekeningen', in: *Vlaamse Stam*, XXVIII (1992), pp. 560-562. Overgenomen in *Jaarboek 1998 van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*.

In de rekeningen worden betalingen in gouden munten meestal meteen erna omgerekend naar hun equivalent in de klassieke rekenmunt: ponden (lb.) – schellingen (s.) – denieren (d.) (1 pond = 20 schellingen, 1 schelling = 12 denieren). Maar we konden die omrekening ook verifiëren aan de hand van een uitgebreide en bovendien uitermate geschikte tabel van de in omloop zijnde munten, nl. een *valuacie* van 15 december 1499, dus nauwelijks twee maand voor Karels geboorte opgesteld (wat ons bijgevolg verlost van het kopbreken om met de inflatoire muntschommelingen te moeten rekening houden). De aanhef ervan luidt: *Deese navolgende Valuacie, by den doirluchtigen, hoechgeboren, vermogenden furste Philips, ertshartog van Oistenrijck, hertoge van Bourgoindien, van Brabant, etc., ende den staite van sijre genaiden landen gemaect ende geordineert, wairt gepubliceerd en uuytgeroepen den xv dach der maent van decembri in den jair ons Heeren duysent cccc xcix. Ende yerst van den gouden penningen, die doir allen den landen das ersthartog en voirscreven ganck ende loop sullen hebben, ende van hoir gewichte, weerde, ende afslach (voir datse te licht sijn), ende hier is yerst te wetene wat gewichte deese letteren beteekenen* (23).

Hieruit valt de veelheid van in omloop zijnde soorten munten af te lezen: *Tgulden Vlies, Den grooten Reael* (met halve en vierendeel), *Den Nobel metten roosen* (met halve en vierendeel), *Den Henricus Nobel* (met halve en vierendeel), *Den Engel* (met halve), *Den Ridder*, gelijkgesteld aan *den Ungers Ducaet* (24) (met halve), *Ducaten van Italien en Saluyt, Den Vlemschen, den Johannes ende Philippus Nobel* (met halve en vierendeel), *Den gouden Leeuwe* (met tweedeel en derdeel), *Die Croon metter Sonne* (met halve), *Die oude Croon* (met halve), *Den Guillelmus Scilt* (met halve), *Dat Scuytken, Den Johannes Scilt, Den Gelders Ridder, den gouden Koerfuster gulden* (25), *Den Utrechtsche David gulden, Den Philippus Scilt ofte Clinckaert, Den Lovenschen Peeter, Den Beyers ende Fredericus gulden, Den Postulaet metten hondekin ofte Robertus gulden, Den*

(23) J.F. WILLEMS (red.), 'Kronykjen van s' Hertogenbosch van de jaren 1312-1517', in: *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de geschiedenis des vaderlands*, derde deel, 1839, pp. 78-93. Het *Belgisch Museum* is intussen ook beschikbaar op books.google.com (een digitale scan in PDF formaat van het exemplaar van de Library of the University of Michigan). Het invoegsel tussen de pagina's 88 en 89 (nl. de *valuatie* van de munten door Filips de Schone van 15 december 1499) is in de scan evenwel volledig blanco (?). Maar men vindt de boekwerken *Belgisch Museum...* ook volledig getranscribeerd in de *Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren* (www.dbnl.org) en daar wel inclusief de *valuacie*.

(24) Door de 16de-eeuwse kroniekschrijver Despars *Den Hongersche Ducaet* genoemd, wat dan allicht betekent: Hongaarse ducaat.

(25) *Koerfuster* staat allicht voor: (Duitse) keurvorsten.

Postulaet van Bourbon, Den Arnoldus gulden en Den gouden Andries gulden. Van elk van deze werd de waarde in stuivers uitgedrukt (1 stuiver zijnde $1/20^{de}$ van een gulden (gulden en stuivers waren de nieuwe rekenmunt) of 2 sch. p. (oude rekenmunt), of in de verdere onderverdelingen van de stuiver, nl. de oord, zijnde $1/4^{de}$ stuiver en de *Vlaamse myt*, zijnde $1/12^{de}$ oord (26).

In de onderstaande tabel rekenden we alles om naar schellingen *parisis*, een gangbare rekenmunt gebruikt in de meeste van de Vlaamse rekeningen voor kleinere bedragen. Het Parijse pond-schelling-denier systeem was een ouder muntsysteem dat nog zeer veel als rekenmunt in rekeningen werd gebruikt. De structuur was gelijk aan het Vlaamse pond – schelling – denier systeem, nl. 1 pond = 20 schellingen, 1 schelling = 12 denieren, maar de waarde van elk van de eenheden was telkens $1/12^{de}$ van de overstemmende eenheden in het Vlaamse systeem (bv. 1 schelling Vlaams = 12 schellingen *parisis*). Om het onderscheid tussen Vlaamse en Parijse rekenmunt te maken werd voor de Vlaamse munten ook kortweg 'groten' genoemd (1 schelling groot = 12 schellingen *parisis*).

Brussel (27)	Fernando de Hellis, kamer-knecht van Johanna van Castilië	30 R(in)sg(ulden) = 7 Lb 10 s p	150 s p
Brugge stad (28)	Simoen de Raet, wagenmenner van Johanna van Castilië	36 s g(roten)	432 s p

(26) Naast de Vlaamse myt bestond ook de Brabantse myt, die maar $2/3^{de}$ van de waarde van een Vlaamse had: 1 stuiver was 48 Vlaamse myten, maar 72 Brabantse myten. Er bestonden ook Brabantse ponden, onderverdeeld in 20 Brabantse schellingen, elke schelling onderverdeeld in 12 Brabantse denieren, ook deze waren resp. steeds $2/3^{de}$ van hun gelijknamige Vlaamse munteenheden.

(27) Bedragen worden meestal in twee eenheden weergegeven: *Rinsg.-st.* tegenover *lb.-sch.-den. g.* Die laatste zijn allicht Vlaamse ponden-schellingen-denieren. Bij vergelijking van verschillende gevallen met dubbele aanduiding zien we dat 1 *Rinsg.* steeds in waarde overeen met 5 sch.g., of (wegens 1 sch. g. Vlaams = 12 sch. *parisis*), 60 sch. p. Nu was 1 stuiver van de nieuwe rekenmunt gelijk aan 2 sch. p. van de oude rekenmunt. Een *Rinsg.* zou dus 30 stuivers zijn. Guldens geslagen in de Nederlanden (zoals de medio de 15^e eeuw veel geslagen Bourgondische of Andriesgulden) richtten zich meestal op de rijns gulden. Volgens de *Valuatie* van 15 december 1499 was de Andriesgulden 29 stuivers, wat erg dichtbij is. *Rinsg.* is dus allicht de afkorting voor Rijns gulden.

(28) De Brugse stadsrekening rekent in *lb.-sch.-d. groten*, d.w.z. groten Vlaams, dus in eenheden die een 12 maal hogere waarde hebben dan *lb.-sch.-d. parisis*, de rekenmunt die in de meeste andere stads- en kasselrijrekeningen gebruikt wordt. Een bevestiging daarvan ziet men in de eenheidsprijzen van de bundels hout die vermeld worden in de post van de onkosten van het vreugdevuur op de Brugse markt: De bundels hout kostten (alnaargelang de kwaliteit), 17 of 10 'groten' per 100 bundels. De groten in de Brugse stadsrekening zijn denieren groten Vlaams. In Eeklo is de eenheidsprijs voor 100 bundels, 12 sch. p. (of in denieren *parisis*: 144 den. p.).

Brugge kasselrij	Simoen de Raet, wagenmenner van Johanna van Castilië	4 gulden philippussen = 10 Lb	200 s p
Ieper stad	Jaspar, bode van Ph. de Schone	5 Lb	100 s p
Ieper stad	Looykin Goddanc, knecht van Willem Vitse voor Willem de Hollander, bode van Brugge	3 Lb 12 s	72 s p
Ieper kasselrij	bode	18 s	18 s p
Kortrijk stad (29)	bode	6 s p	6 s p
Nieuwpoort	Willem de Hollander, bode van Brugge	2 Lb 10 s	50 s p
Oostende (30)	bode	52 s	52 s p
Oudenburg	Willem de Hollander, bode van Brugge	18 s	18 s p
Veurne stad (31)	bode	gouden andries = 58 s	58 s p
Veurne kasselrij (32)	bode van het Vrije	gulden leeuwe = 4 Lb 8 s	88 s p
Aalst stad (33)	bode van Filips de Schone	1 philippusgulden = 50 s p	50 s p
Eeklo	Vincent Zoetaert fs Vincents	12 s	12 s p
Geraardsbergen	bode van Filips de Schone	40 s p	40 s p

(29) De stad Kortrijk, die dat jaar heel wat boden binnen de stadsmuren zag komen, betaalde deze met bedragen tussen min. 4 en max. 24 sch. p. Het feit dat het nieuws een vorstelijke geboorte betrof bleek hier dus helemaal geen aanleiding tot het wijd openen van de beurs.

(30) In de Oostendse jaarrekening komen 47 betalingen aan bodes voor, meestal voor een bedrag van 8 schellingen, soms 12, maar nooit meer, tenzij aan die ene bode die 52 schellingen betaald werd. In de rekeningen zijn alle betalingen, op drie na, individueel gedateerd en in chronologische orde geplaatst. Deze voor de nieuwsbrenger van Karels geboorte is niet gedateerd, maar wordt voorafgegaan door een betaling gedateerd *XXIIIJen in sporcle* en gevolgd door een betaling gedateerd 18 maart.

(31) In onze vorige bijdrage, transcribeerden we de muntomschrijving als *gouden an...s comt LVIIJ s*. Inmiddels zijn we zeker dat de afkorting *andries* moet zijn, want de *Valuacie* van 15 december 1499 geeft voor *Den gouden Andries gulden* een *weerde* van 29 stuivers, dit is 58 sch. p.

(32) In de Veurnse kasselrijrekening werd de waarde van de gouden munt, genaamd *gulden leeuw* erbij vermeld: 4 lb. 8 sch. dit is 88 sch. of 44 stuivers. Dit sluit quasi perfect aan bij de *Valuacie* van 15 december 1499 waar *Den gouden Leeuwe* een *weerde* van 43 stuivers toegekend wordt. Maar het ziet ernaar uit dat in twee maand tijd de inflatie toch weer wat toegeslagen had...

(33) De stad Aalst betaalde dat jaar 35 bodes uit, met bedragen die varieerden van 6, 10, 12, 20, 24 en 32 sch. p.

Oudenaarde stad	Jan Brimau, lakei van Johanna van Castilië	3 Lb 18 s	78 s p
Oudenaarde stad	bode van Filips de Schone	50 s p	50 s p

Uit dit overzicht kunnen een aantal vaststellingen gemaakt worden.

- Berichtgeving was niet beperkt tot officiële bodes. Iedereen die voor een betrouwbare bron kon doorgaan, kon als brenger van nieuws geloofd en als dusdanig vergoed worden. Wanneer in het geval van de geboorte van keizer Karel de nieuwsbrenger niet een officiële bode is, gaat het steeds om iemand die in rechtstreekse dienst was van de moeder van de boreling, Johanna van Castilië: een lakei (Jan Brimau, stad Oudenaarde), een kamerknecht (Fernando de Hellis, Brussel) of een wagenmenner (Simoen de Raet, stad en kasselrij Brugge). De steden Oudenaarde en Ieper betaalden elk twee nieuwsbrengrers. Een niet-officiële bode werd zeker niet minder vergoed dan een officiële. Wie als eerste het bericht bracht kreeg meer dan wie 'oud nieuws' bracht.

- Afstand speelde in de vergoeding blijkbaar geen rol. Bv.: hoewel Brugge t.o.v. Gent maar half zo ver afgelegen is dan bv. Nieuwpoort of Veurne kreeg de nieuwsbrenger in Brugge een veelvoud toegestopt dan wat hem in die andere steden te beurt viel. De bode die Geraardsbergen aandeed kreeg minder toegestopt dan het meer bij Gent nabije Aalst.

- Het soort nieuws speelde mee in de vergoeding, zoals men zien kan bij vergelijking met de gemiddelde betalingen van externe bodes voor gebracht nieuws of brieven in de rest van het jaar. In Oostende kreeg een bode gemiddeld 9 sch.p., maar voor de geboorteaankondiging: 52 sch. p., in Aalst gemiddeld 12 à 20 sch.p., voor de geboorte: 50 sch. p. (zie hoger bij de betreffende steden in voetnoot).

- Doorslaggevend voor de grootte van het bedrag was blijkbaar de financiële draagkracht van de stad of kasselrij zelf en het belang dat zij aan de gebeurtenis wilden toekennen. Er zijn opvallend grote verschillen. De stad en kasselrij Brugge spanden de kroon met maar liefst 432 en 200 schellingen p., een klein stadje als Oudenburg kon daar slechts 18 schellingen tegenover plaatsen. De stad Brugge was dus veruit de royaalste schenker. Heeft dit mede te maken met het feit dat de vader van de boreling te Brugge geboren was en de grootmoeder van de boreling, Maria van Bourgondië in de Onze-Lieve-Vrouw kerk begraven lag? De kasselrijen Ieper en de stad Kortrijk gaven opvallend weinig: de kasselrij Ieper maar evenveel als het

stadje Oudenburg: 18 schellingen p., en de stad Kortrijk zelfs nog veel minder: amper 6 schellingen p. Zaten de kasselrij Ieper en de stad Kortrijk misschien tijdelijk in financieel (erg) slechte papieren? De meeste steden schommelden rond de 60 schellingen parisis (Nieuwpoort, Oostende, Aalst, Geraardsbergen, Oudenaarde).

De gelukkigste nieuwsbrenger was ongetwijfeld wagenmenner Simoen de Raed. Naast de 432 schellingen die hij op het Brugse stadhuis opstreek, streek hij, door alleen maar een boogscheut verder aan te kloppen bij het bestuur van het Brugse Vrije op de Burg, nog eens 200 schellingen extra op. Hij zou wellicht nimmer meer in zijn leven nog zo'n lucratief reisje van Gent naar Brugge maken.

Pieter Donche